

Ki szereti a zsidókat?

A magyar filoszemitizmus

Összeállította: Mózes Endre

(utolsó Kézirat - 2014 máj 19)

A KÖTET SZERZŐI

A jelen kötethez írt vagy szerkesztett írások szerzői:

Bibó István+	Kovács András
Bollobás Enikő	Kovács Ferenc
Csányi Dóra	Markovits Mária
Csányi Vilmos	Mihályi Géza
dr. Czeizel Endre +	Mózes Endre
Czékmán Balázs	Müller Péter Sziámi
Dauer András +	Nagy Péter Tibor
dr. Feuerstein Emil +	Salamon Ede
Gadó János	Schweitzer József +
Gyurgyák János	Tóth István
Hernádi Miklós	Tóth Krisztina
Karády Viktor	Várszegi Asztrik
Kocsis Csaba	Dr. Verzár István +
Dr. Kohn Sámuel +	Végel László
Komoróczy Géza	Vekerdy Tamás
Konrád György	

A korábbi szépirodalmi és egyéb válogatás szerzői:

Ady Endre	Kosztolányi Dezső
Arany János	Móricz Zsigmond
Eötvös Károly	Széchenyi Béla
Illyés Gyula	Táncsics Mihály
István király	Tersánszky Józsi Jenő
Jókai Mór	Thury Zoltán
József Attila	Tömörkény István
Kassák Lajos	Vajda János

Tartalomjegyzék:

BEVEZETÉS

A Szerkesztő Előszava: Miért szólunk a magyar filoszemitizmusról?

Mózes Endre: Mi is az a filoszemitizmus?

Köszönetek

I. KÖNYV: A MAGYAR FILOSZEMITIZMUS MÚLTJÁBÓL

1. fejezet: Epizódok a magyarországi filoszemitizmus történetéből

Mózes Endre: Nyitó tételek a Történelmi Epizódok fejezethez

Dr. Kohn Sámuel: A zsidók története Magyarországon. A legrégebbi időktől a mohácsi vészig – Szemelvények

A zsidók IV. Béla alatt – A zsidók Hunyady Mátyás uralkodása alatt

Bibó István: Zsidókérdés Magyarországon 1944 után – Szemelvények

A magyar társadalom és a zsidóüldözések – A magyar társadalom erkölcsi csődjének okai – Az antiszemitizmus összetevői és az antiszemitizmus elleni küzdelem – A zsidóüldözések számonkérésének problémái: az országos felelősségvállalás elmaradása és a mértékek és határok hiánya

Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon – Szemelvények

Előszó – A két Tisza és a merkantilisták – A szociáldemokraták és a zsidókérdés a századfordulón – A zsidókérdés 1945 után

Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon. I. A középkortól 1849-ig. – Szemelvények

Középkori keresztény–zsidó együttélés – Kazárok, zsidók, magyarok – IV. Béla: jogok minden zsidónak – Mátyás király kitért zsidó kincstartója – Vásárokon, piacokon – A tolerancia-rendeletek – A zsidók neve – Az emancipáció eszméje – Házalók és

nagykereskedők – Iparosok és gyárosok – „Mi magyarok is vagyunk” – A zsidók az 1848/49. évi háborúban

Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon. II. – Szemelvények

Az első zsidó képviselő az országgyűlésben – Kossuth Tiszaeszlár után a „zsidó kérdés”-ről – A zsidó vallás recepciójának folyamata – Millennium – Zsidók az első világháborúban

2. fejezet: Korábbi szépirodalmi és más írások a filoszemitizmus köréből

Mózes Endre: Nyitó tételek a Korábbi szépirodalmi és más írások Fejezetéhez

István király intelmei – A vendégek befogadásáról és gyámolításáról

Jókai Mór: Én és a zsidók

Táncsics Mihály: A „zsidóügyről”

Arany János: Az örök zsidó

Vajda János: Credo

Széchenyi Béla: Zsidó nemzet, Rothschild család

Eötvös Károly: A nagy per, mely ezer éve folyik s még nincs vége – Előszó

Ady Endre: A bélyeges sereg

Ady Endre: A zsidó pipája

József Attila: Smá Jiszróel

Kosztolányi Dezső: A zsidók kivonulása

Móricz Zsigmond: Vallomás a magyar zsidóságról

Kassák Lajos: Zsidók tragédiája

Illyés Gyula: Szégyen-bélyeg

Tersánszky Józsi Jenő végrendelete

Tersánszky Józsi Jenő: Az antiszemita

Tömörkény István: Borszedés

Thury Zoltán: A Rosen testvérek malma

3. fejezet: Embermentés, zsidómentés

Mózes Endre: Nyitó tételek az Embermentés, zsidómentés Fejezetéhez

A Jád Vásem által „Világ Igaza” címmel kitüntetett Magyarországi Zsidómentők Névjegyzéke

Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon II. – Szemelvények, kivonatok az Embermentés fejezetből

Vidéki zsidók deportálása – Munkaszolgálat, katonatisztek mentőakciói – Kormányzói mentesítések – A keresztény egyházak tényleges segítsége – A cionista mozgalmak mentő tevékenysége – A külföldi képviseltek embermentő lépései – Raoul Wallenberg

Markovits Mária: Igazak Erdeje. Az emlékezés értelmének nyomában

Mózes Endre: Felvetések a zsidó munkaszolgálatosokról, életükről, halálukról, számukról és a túlélők számairól

A kérdések áttekintése – Számadatok – Elemzés, becslések – Illusztrációul szemelvények Schwarcz Béla munkaszolgálatos naplójából – Végkövetkeztetési kísérletek

Szemanú írások:

Dr. Verzár István: Érettségi bizonyítvány szükséges

Salamon Ede: Ágnes

A fafuvaros

II. KÖNYV:

A MAGYAR FILOSZEMITIZMUS JELENE ÉS JÖVŐJE -

Kortárs írások:

Mózes Endre: Nyitó tételek a Kortárs írásokhoz

Bollobás Enikő: „Két ajtó” – Scheiber Sándor öröksége

Csányi Dóra: Vacsora – Hány identitásunk van?

Csányi Vilmos: Ilyesmi csak Spanyolországban történhet

Dr. Czeizel Endre: Magyar Nobel-díjasok származása, tanulságokkal

A lehetséges genetikai magyarázatok – A szociokulturális hatások

Czékman Balázs: Vendégségben Izraelben: Öt hónap kontradikció, Izrael és izraeli magyar zsidók egy magyar ösztöndíjas szemével

Dauer András: A 40-es Buli

Dr. Feuerstein Emil: Petőfi és Rózsavölgyi Márk barátsága

Petőfi Sándor: Rózsavölgyi halálára

Gadó János : A filozsemitizmus veszélyei

Hernádi Miklós: Zsidó írók és művészek a magyar progresszióban 1860–1945

Részlet a „bemondásról”

Karády Viktor: Gyengéd érzelmek és sorsközösség-választás a magyar zsidó–keresztény házasságokban

Kocsis Csaba: A hely, ahol még mindig kék az ég

Konrád György: „Zsidó–magyar csere és számvetés”

Kovács András: Kik szeretik a zsidókat? A filozsemitizmus és a magyar közvélemény

Kovács Ferenc: Vörösmarty Mihály Zsidóügye és Petőfi naplójából

Mihályi Géza: Az én filozsemitizmusom

Mózes Endre: Egypercesek a magyar filozsemitizmus körül

Mózes Endre: Gondolatok Edward Alexander könyvismertetője után:

Filozsemitizmus Angliában Cromwelltől Churchillig,

Gertrude Himmelfarb *A könyv népe* című könyvéről

Müller Péter Sziámi: Milyennek képzelem a jó antiszemitizmust?

(Vagy a jó filozsemitizmust – ami ugyanaz)

Nagy Péter Tibor: Zsidókkal házasodni kész hallgatók – a Ki szereti a zsidókat? kérdés operacionalizációjáról

Schweitzer József: Ajánlás

Tóth István: „Ferencvárosi sétám –

egy történelemtanár levele 45 év előtti tanítványához”

Tóth Krisztina: Zsidó. Mindenki zsidó

Ha nyugodtan ki lehetne mondani – A váll története – Esküvő – Örkeny-árnyjáték,

Ahasvérus – Haj

Várszegi Asztrik: Ajánlás

Végel László: Zsidóság és kisebbség

Vekerdy Tamás: Együtt: nemzsidó, zsidó, tót, sváb és más magyarok

BEVEZETŐ

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA: Miért szólunk a magyar filoszemitizmusról?

MÓZES ENDRE: Mi is az a filoszemitizmus?

Köszönetek

MÓZES ENDRE:

Miért szólunk a magyar filoszemitizmusról?

*...az antiszemitizmussal nemcsak frontálisan lehet szembeszállni,
hanem úgy is, hogy újra felfedezzük, erősítjük, és közbeszéd tárgyává tesszük
annak ellenpólusát és alternatíváját, a filoszemitizmust,
a jó együttélést, az együttműködést és a barátságot.*

A címben feltett kérdés megválaszolása előtt tisztázzuk, a filoszemitizmus alatt e kötetben nem valamelyik enciklopédia meghatározását és nem is a szó eredeti, görög jelentését értjük, azaz a zsidók kedvelését, hanem *bármilyen jóindulatú vagy legalábbis előítéletektől mentes viszonyulást a zsidók felé, minden jó együttélést és hasznos együttműködést*. Rögtön ezen írás után egy külön tanulmány veszi célba a filoszemitizmus jelentésének ennél pontosabb meghatározását, általánosan és különösen a jelen kötet vonatkozásában, de kezdetnek itt nekünk elég lesz ennyi.

Egyetlen megjegyzéssel: a holokauszt óta gyakran már azt is filoszemitizmusnak tekintik, ha valaki a zsidókról vagy a zsidóságról a humanizmus általános értékei szerint vélekedik, és e szerint cselekszik. Őket hangosan filoszemitának nevezni ugyanakkor ellenhatást is kelthet – egyes humanisták nem kérnek a filoszemita titulusból. Helyes irány lehet, ha inkább a magyar filoszemitizmus és a jó együttélés jelenségeiről beszélünk, és nem egyes filoszemita személyekről. A lényeg a humanizmus és filoszemitizmus közös értékeinek elismerése és terjesztése – a szavakkal meg ne legyünk kicsinyesek, legyenek azok hidak és ne elválasztó korlátok.

Az indító kérdés tehát az, *miért* szólunk a magyar filoszemitizmusról? Két válasz, két fő indíték vezetett e könyv születéséhez.

Az *első indíték* az, hogy míg a magyar antiszemitizmusról és a holokauszt mérhetetlen borzalmairól már sokat beszéltek, írtak – nem eleget, soha nem lehet

eleget, de mégis sokat –, addig a magyar filoszemitizmusról, az együttélésekről, az együttműködésről, sőt, a barátság múltjáról és eredményeiről viszonylag kevés szó esett.

A Google kereső együtt a „magyar” és az „antiszemitizmus” szavakra 1.230.000 találatot hoz (2013. december 18.), a „magyar” és „filoszemitizmus” szó párra csupán 21.500-at – a közbeszédben a filoszemitizmus alig létezik. A majd hatvanszoros különbség negatív irányban torzítja el a nem-zsidó magyarok és magyar zsidók együttéléseinek valóságos történetét. Egy kiegyensúlyozottabb kollektív emlékezet higgadtabb és jobb tanácsadó lehetne a viharos jelenben, egy szebb közös jövő felé. Ám ehhez többet kell beszélnünk pozitív emlékeinkről, mai és holnapi közös dolgainkról. Ha most sem írunk és beszélünk eleget a magyar filoszemitizmusról, az együttélés, együttműködés és a barátságok történetéről, annak az lehet torz és káros következménye, hogy végül csak a gonoszságnak: a magyarországi antiszemitizmusnak és a holokausztnak marad majd látható emléke.

Ezt a hiányt pótolni, ezt az aránytalan megörökítést kiegyensúlyozni – ez a könyv létrejöttének első indítéka.

A könyv másik fő indítéka az a nagyon aktuális szándék, hogy a múlt után a jó és hasznos együttélés jelenéről és jövőjéről is gondolkodjunk és beszéljünk, sőt, ha lehet, erről többet beszéljünk, mint az antiszemitizmusról, mert ez az élet és az előrettekintés iránya.

A magyar történelem legsikeresebb fejezeteinek egyik jellemzője a magyarországi zsidóság befogadása a magyarság életébe és az eredményes együttműködés volt. A virágzó 1867 és 1910 közötti korszak az élet szinte minden területén – gazdaság, iparosodás, polgári fejlődés, tudomány, kultúra, építészet, sport – óriási fejlődésnek nyitott utat. Irodalmi kávéházak és világhíressé vált magyar operett-előadások pezsdítették a nagyvárosok életét.

Hasonló – egymást tisztelő, sőt, kedvelő – dinamikus együttműködés ma is teremthet és teremt értékeket Magyarország és benne a magyar zsidóság számára.

Az utóbbi években erősödő, egyre hangosabbá és arcátlanabbá váló magyarországi antiszemitizmus nemcsak, hogy nem gyengíti, de éppen erősíti fenti indítékunk érvényét.

Itt újra hangsúlyozzuk, akár a végtelenségig, hogy miközben a magyar filoszemitizmusról kezdtünk beszélgetni, nem becsüljük le a jelenlegi antiszemitizmus veszélyeit, és egy pillanatra sem felejtjük el annak múltbéli szörnyű fejezeteit. Az egész világon „úttörő” magyar zsidótörvények az 1920-as és 30-as évekből, a magyar társadalom egy részének aktív együttműködése a holokausztban, a német náciizmus tébolyult népgyilkosságában – ez a magyar történelem talán legsötétebb és legönpusztítóbb fejezete, melynek tanulságaira újból és újból emlékeztetni, és amiből újra és újra tanulni kell. Lebecsülni a veszélyeket, és elfelejteni a múltat nem lehet és nem is szabad.

Jelen antológiánk azonban a magyar *filoszemitizmus* gazdag témájáról szól majd, a magyar nép és a magyar zsidóság hosszú együttéléséről, sok sikeres együttműködéséről, sok-sok baráti viszonyáról, melyek eddig szerényen, talán túl szerényen, többnyire a háttérben maradtak.

Koncepciónk lényege, hogy az antiszemitizmussal nemcsak frontálisan lehet szembeszállni, hanem úgy is, hogy újra felfedezzük, erősítjük és a közbeszéd tárgyává tesszük annak ellenpólusát és alternatíváját, a filoszemitizmust, a jó együttélést, az együttműködést, a barátságot.

Kötetünk első fele a múltbéli együttélés jobbik részét tekinti át, régebbi és újabb, történelmi, szépirodalmi, publicisztikai, társadalomtudományi témájú írások és szemelvények felidézésével. A kötet második fele, a II.Könyv a magyar filoszemitizmus legtarkább jelen vagy jövő vetületeiről tár kortárs írásokat az olvasó elé.

Ha ezen antológia hozzájárul ahhoz, hogy a filoszemitizmusról jelentős közéleti párbeszéd induljon meg Magyarországon, az végre a filozemita, vagy csak egyszerűen nem zsidógyűlölő nem-zsidó magyar embernek is világos szerepet és hovatarozást kínál a téma körüli viharokban: a józan, becsületes, nyíltszívű többségi polgártárs szerepét. Vagy, ha valaki igazi ősmagyarának érzi magát (habár csak a

jóisten tudja, hogy ki származott igazán a honfoglalóktól), magára veheti az együttműködésre kész, nem kritikátlan, de nem is gyűlölködő magyar házigazda szerepét.

Ezek nemes és büszke szerepek, szívesen vállalhatók, az antiszemitizmus és a sértettek panaszainak árnyékában egyikhez sem tartozó jó magyarok kényszerűen passzív és szégyenlős mai szerepe helyett. A könyvnek az is fontos haszna, mely önmagában elegendő oka lenne megjelentetésének – hogy hovatarozást és szellemi otthont kínál a nem antiszemita magyarságnak.

A *miért* kérdés után kívánczik a *hogyan* kérdés is: hogyan alakult ki a kötet felépítése és a szerzőknek éppen ez a névsora, az összeállító szerkesztőt, magamat is beleértve.

A részvételre meghívottak listájának kialakításában fő követelményünk nem a résztvevők teljes egyetértése volt – ez beszűkítette volna mind az írók, mind az olvasók táborát –, hanem hogy minden érdekes, alapvetően jószándékú, a magyar-keresztény-zsidó jó viszonyt és együttműködést előrevinni szándékozó véleménynek teret adjunk. Célunk az, hogy kötetünk a filoszemitizmusnak az egész (csaknem egész) magyar társadalomban visszhangot teremtsen. Sokféleeségre törekedtünk a tárgyalás lehetséges módjai között is, a tudományostól az irodalmi értékű, a személyes és szeszélyes írások minden fajtája szerepel a könyvben. Míg kezdetben tartottunk a könyv eklektikusságától, ma a sokszínűséget üdítő erénynek tartjuk, amit a fejezetek előtti narrációk kötnek egy csokorba. Alig illő, de nyíltan kimondom: kezdettől szándékunk, hogy az írók nagyobb része ne zsidó vagy zsidóként számon tartott személy legyen, mert e könyv témája elsősorban széles magyar kérdés kell legyen, és nem szűkebb magyar-zsidó kérdés.

Hogy mégis hogyan jutottunk el a könyvbe választott korábbi írások jegyzékéhez, és felkért új és végül részt is vevő szerzők konkrét névsorához? A könyv arculata sok útkereső beszélgetés és vita során alakult ki, és ezeknek a beszélgetéseknek majd mindegyikében felvetődött egy-két további nekünk való szerzőjelölt neve. A beszélgetések és tanulás közepette fokozatosan elkezdődtek a tényleges felkérések.

A *Történelmi epizódok* fejezetben idézett Kohn Sámuel és Bibó István a régi, illetve a háború utáni történetírás nagy nevei voltak, míg a mai történészi forrásokat saját olvasói élményeim alapján választottam ki: mind Gyurgyák János, mind Komoróczy Géza könyve nagy hatást tett rám. Beszélgetéseink során megtisztelő módon mindketten engedélyt adtak szemelvények korlátlan használatára.

A régebbi szépirodalmi válogatások fejezetében szerepelnek szinte ikonként ismert magyar-zsidó vonatkozású művek, mint Adyé, Vajda Jánosé és Móricz Zsigmondé, valamint ritkábban idézett remekművek – mint Balassi Bálint verse vagy Madách Mózese. Az igazi gond nem is az volt, mit tegyünk be, hanem, hogy mit hagyjunk ki válogatásunkból.

Az *Embermentés, zsidómentés* fejezet témáját hiteles dokumentumtól és történészi kutatástól szemtanú írásokig minél több szempontból kívántuk bemutatni.

A kortárs szerzők kiválasztásáról a *II. Könyv, a Kortárs írások* elején szólunk bővebben.

Az utolsó kívánczó kérdés saját magam „kiválasztására” vonatkozik: **Miért pont én?** Miért pont én, egy magamfajta, Izraelben élő magyar zsidó kezdeményezi a magyarországi filoszemitizmus témájának a felelevenítését, és miért lenne érdemes egyáltalán odafigyelni egy távol élő kívülálló észrevételeire?

A választ talán egy izraeli közmondás – régi zsidó bölcsességet idézve – fejezi ki a legfrappánsabban: „*Oréách leregá, roé kol pegá*” (az aláhúzások a hangsúlyos szótagokat jelzik), azaz: „Az egy percre jött vendég minden rendellenességet észrevesz”. Az Izraelből Budapestre látogató magyar zsidónak sok dolog a szemébe ötlük, amit az itt élő ember alig vesz észre, mert megszokta, mert együtt él, együtt nőtt fel vele. A kívülről jövő észrevette, hogy míg az antiszemitizmus állandó beszédtema Magyarországon és Magyarországról szólva, addig a filoszemitizmus, a pozitív nem-zsidó–zsidó viszonylatok keveset szerepelnek a köztudatban, sajtóban, tévében és a közbeszédben – publicitása elenyésző az antiszemitizmuséhoz képest. Ezen túlmenően egy magyar származású izraeli fesztelenebbül láthat és tehet szóvá bármit, amit egy Magyarországon élő személy ezer érzékenység – sajátjai és másokéi – miatt csak kerülgethet.

Így történt, hogy éppen én láttam neki a dolognak.

Végezetül két ellenvetésnek is teret adunk.

Kézenfekvő ellenvetés lehetne, hogy ma már kár a sok beszédért a filoszemitizmusról, mert az egyre csökkenő, talán eltűnőben levő magyar zsidósággal való jó együttélésnek nincs már nagy jelentősége a jövőben. Ez a vélemény egy felszínes tévedés.

A valóságban a zsidóság és a hozzá való viszony társadalmi, gazdasági, szellemi és erkölcsi jelentősége Magyarországon mind a múltban, mind a jelenben messze túlhaladja a zsidóság formális számarányát, és – amolyan katalizátorként – a maga méreteinél jóval nagyobb mozgásokat inspirált vagy indított el.

Sokak szerint a magyarság legnagyobb terhe, keresztje a gyakran szenvedélyes és önpusztító belső összeférhetetlensége. Ha a magyar filoszemitizmus, a párbeszéd és együttélés új hulláma sikeresen háttérbe szorítja a magyar antiszemitizmust, a magyar összeférhetetlenségek, gyűlölködések legsúlyosabbját, ez egyúttal talán az egész összeférhetetlenség-betegség gyógyulásának is kezdete lehet.

A másik ellenvetés, hogy egyáltalán érdekes-e, aktuális-e ma ez a téma? Nem teljes válasz, de ideillő példa: Angliában és Amerikában 2010 végén jelent meg egy nagyszabású mű, „*A könyv népe – az angliai filoszemitizmus története Cromwelltől Churchillig*” (Himmelfarb: *The people of the book*) – nagy visszhangot keltett, máig komoly sikert arat, pedig a zsidóság számaránya és társadalmi súlya Nagy-Britanniában sokszorta kisebb, mint Magyarországon. Úgy látszik hát, a téma érdekes és aktuális Nagy-Britanniában. Hát még akkor Magyarországon.

Lássunk hát dologhoz. Idézzük fel a magyarországi együttélés jobb hagyományait. A zajos antiszemita tirádák közepette hallassunk méltóan erősebb és bátor hangot, az értékes közös múltra is emlékezve, de méginkább a szebb közös jövőben hívő és azon munkálkodó gondolatoknak.

(me)

MÓZES ENDRE:

Mi is az a filoszemitizmus?

*a filoszemitizmusnak a jelen kötetben elsősorban a zsidók kedvelése,
„a zsidóság iránti (aktív) barátságos álláspont” a fő formája,
mely a magyarság és a magyar zsidóság élénk, sikeres és kölcsönösen hasznos,
sőt, gyakran örömteli együttélését és együttműködését jelenti*

Napjainkban a *filoszemitizmus* fogalom használata meglehetősen megritkult. A filoszemitizmus szó mára annyira kikopott a közbeszédből, hogy értelmezése és újraértelmezése elengedhetetlen mindjárt könyvünk elején.

A következőkben nem szigorúan tudományos meghatározást keresünk a filoszemitizmus és speciálisan a magyar filoszemitizmus fogalma számára – ez a teljesség és széles elfogadhatóság igényével maga egy kötetet tenne ki –, hanem egy áttekintést, alapvető megértést, a jelen kötet számára iránymutató jelentésváltozatot.

A meghatározás határait illetően nem leszünk túlságosan szigorúak, befogadni és nem kirekeszteni fogjuk a filoszemitizmus tőlünk távolabb álló értelmezéseit.

A *Kislexikon* szócikke szerint *a filoszemitizmus a zsidóság iránti barátságos álláspont; a zsidóság jogi és társadalmi egyenlőségének védelmezése.*¹ Egyszerű és világos, szinte kár, hogy kötetünk céljaihoz ezt ennél pontosabban szükséges behatárolnunk, és ennek során a meghatározás óhatatlanul bonyolódni fog.

Mielőtt belemerülnénk a magyar filoszemitizmus tanulmányozásába, érdemes előbb definiálnunk az alapokat: a *ki a magyar?*, a *ki a zsidó?* kérdéseket, és magát az antiszemitizmust.

¹ www.kislexikon.hu/filoszemitizmus.html

A *ki a zsidó?* kérdés például Izrael állam 66 éves fennállása alatt – mindmáig – nélkülöz egyetlen általánosan elfogadott választ, mind jogilag, mind a közhasználatban. A zsidó ortodoxia szabályai szerint a gyermek vallását lényegében az anya vallása dönti el, tehát például az anyai nagyanya zsidó léte elégséges feltétel, míg a másik három nagyszülő zsidó léte még együttesen sem elégséges feltétel az unoka zsidó voltaához. Másrészt, az Izraelbe való visszatérés jogának vonatkozásában a származás kérdésére az izraeli bevándorlási alaptörvény ennél sokkal liberálisabban válaszol – a zsidók visszatérési jogát megadja mindenkinek, akinek a zsidósághoz való tartozása bárhol a világon hátrányos megkülönböztettségéhez vezethetne. A náciizmus szemszögéből pedig, ne feledjük, a *ki a zsidó* kérdés tragikusan világos volt – minden ember üldözendő és kiirtandó zsidó volt már egyetlen zsidó nagyszülőjének létezése alapján.

És a *ki a magyar* kérdés? Mik a magyarság fő ismérvei és lényege? Ez talán egyszerű? Vérségi vagy genetikai alapon bizonyosan nem egyszerű, vagy talán nem is lehetséges, ha hihetünk a legnevesebb magyar genetikusnak, Czeizel Endrének. Ezer év történelmi viharai és határváltozásai után nagyon kevés a mai magyarok genetikai különbözősége a szomszéd népekhez képest. Más dolgok határozzák meg, hogy ki a magyar.

Gyakorlati szempontból magyar ember körülbelül az, aki itt él, vállalja és megéli a magyar nyelvet, kultúrát, szokásokat és hazát, a történelmet, a jelent, a jövőt, a sorsközösséget – sőt, elegendő az is, ha akár csak ezek jó részét. Vagy magyar útlevele van. Vagy talán nem is formális, hanem érdemi alapon kellene meghatároznunk a magyarsághoz tartozást? Például a magyar hazának és társadalomnak nyújtott munka és eredmények alapján?

E kötetben szeretnénk a filoszemitizmusról annak antitéziséből, az antiszemitizmustól függetlenül is beszélni, de ez nehéz – az antiszemitizmus fogalma a domináns.

Az antiszemitizmus szó szerint szemita-ellenességet jelent. Bár más népek, például az arabok is ebbe – a sémi vagy szemita – népcsoportba tartoznak, az

antiszemitizmus szó kizárólag a zsidók iránti ellenséges indulatok megnevezésére született, mindazóta erre szolgál. Az antiszemitizmus fajtái ijesztően széles skálán mozognak, a hangsúlyozott szellemi ellenszenvtől a diszkriminációig, a rágalmazástól az uszításon és tettegességen keresztül egészen a gyilkos gyűlöletig, a népirtási szándékig és tettekig, ezért az antiszemitizmust fontos mindig nagyon körültekintően és arányosan említeni.

A Berlinben, 2007-ben tartott nemzetközi konferencia az antiszemitizmusnak és minden más rasszizmusnak három fő ismervét határozta meg, melyeket ott angolul a 3D-nek neveztek el – Discrimination (Diszkrimináció), Demonization (Démonizáció), Delegitimization (Létjogosultságok tagadása), amelyek közül már egy is antiszemitizmusra vall. Becsületes emberségű, szellemiségű és jogrendszerű társadalmak aktívan el kell ítélik ezeket, ha lehet, már csírájukban.

Ugyanakkor határozottan el kell utasítani az antiszemita minősítés felületes használatát olyan, a zsidók felé kritikus – akár szigorúan kritikus, ironikus vagy gúnyos – megnyilvánulásokra is, melyek nem jelentik a fenti 3D legalább egyikét. A zsidóságnak és barátainak nagyon is érthető érzékenysége és nem ritkán túlérzékenysége hajlik néha az antiszemita jelző túl gyors használatára, pedig az ilyen indokolatlan „*Farkas, farkas!*” vészkiáltások károkat okozhatnak a valóságos antiszemitizmussal szembeni indokoltan szigorú éberségnek.

A kötet fogalmi kereteinek tisztázásához már csak a filoszemitizmus értelmezésének a pontosítása van hátra.

Néhány sorral feljebb találoztunk a legegyszerűbb megfogalmazással: „A filoszemitizmus a zsidóság iránti barátságos álláspont; a zsidóság jogi és társadalmi egyenlőségének védelmezése”.

Az Ujvári-féle *Magyar Zsidó Lexikon* ezt írja: „Filoszemitizmus, szószerint semitabarátsgot, a közhasználatban pedig szembeszállást jelent ama tényezőkkel, melyek a zsidóság háttérbeszorítását célozzák. A filozemita nem előjogokat akar a zsidóknak, hanem csupán azt követeli, hogy a zsidókat is részesítsék az emberi jogokban.” Eszerint a filoszemitizmus fő feladata a zsidóság védelme az antiszemitizmussal szemben.

A filozsemitizmus ezen fajtájára, az antiszemitizmussal szembeni aktív kiállásra, sok szép példát gyűjt össze és idéz Karsai László a *Befogadók – Írások az antiszemitizmus ellen 1882–1993*², megjelenésekor hiánypótló művében. Ezt írta könyvéről: *„A Befogadók, amint azt egy történész-kollégám megfogalmazta, a megszakított dialógus folytatása. A dialógust, pontosabban a vitát ebben a kötetben magyarok folytatják magyarokkal. Csak olyan magyar politikusok, írók beszédeit, írásait közöljük, akik az elmúlt évszázad során fölemelték szavukat az antiszemitizmus ellen. Kötetünk kezdő dátuma [...] 1882 tavasza. Az ország Tiszaeszlár nevétől volt hangos, ekkor zajlottak a parlamentben és a parlamenten kívül is a leghevesebb csaták antiszemiták és filozsemiták között.*

Közetünk – az adott terjedelmi korlátok között – az anti-antiszemiták tevékenységét próbálja meg illusztrálni, válogatva, tallózva az igen gazdag anyagban.”

A filozsemitizmusnak tehát az egyik legfontosabb, legbátrabb, nagyon becsületes válfaja ez az aktív kiállítás az antiszemitizmussal szemben. Mi most mégsem erre a formára koncentrálnunk majd.

A filozsemitizmusnak az antiszemitizmus elleni bátor kiálláson túl, a szó eredeti jelentéséhez hasonlóan elsősorban a zsidók kedvelése, „a zsidóság iránti (aktív) barátságos álláspont” a fő formája, mely a magyarság és a magyar zsidóság élénk, sikeres és kölcsönösen hasznos, serkentő, sőt, gyakran örömteli együttélését és együttműködését jelenti. A filozsemitizmusnak éppen ezen utóbbi formája lehet a reális remény a jelenlegi és kiindulópontja a jövőbeni jobb, humanistább, sikeresebb és tartósabb együttélésre.

² Aura, Budapest, 1993.

Köszönetek

*ha valaha egy könyvben helyénvaló volt köszönetnyilvánítás,
akkor ebben a könyvben bizonyosan*

Ha valaha egy könyvben helyénvaló volt köszönetnyilvánítás, akkor ebben a könyvben bizonyosan. Száznál több emberrel beszélgettünk a könyv indíttatásáról, száznál több ember tette magáévá a nehéz kérdéseket, adta hozzá biztatásait, elgondolásait és reményeit – vagy éppen kételyeit, melyek nem kevésbé segítettek a könyv koncepciójának kiegyensúlyozott kialakításában.

Először is, a régmúltból, köszönet iskoláimnak és osztálytársaimnak, az elemitől a Kölcsey Gimnáziumig és az egyetemekig, ahol szinte csak jó együttélés és kölcsönös tisztelet – azaz filozofizmus – raktározódott el a zsigereimben.

Két, több évtizedes baráti beszélgetéssorozat adott alapot ahhoz, hogy negyven év távol élés után újra egy a magyar és a magyar zsidó élethez tartozó vállalkozásba fogjak. Tinédzser koromtól ifjú koromig sok ezer órát beszélgettünk Pali barátommal, aki később Gábor S. Pál zeneszerző és dr. Gábor S. Pál pszichiáter lett. Mihályi Géza barátommal „csak” ötvennégy éve folynak hasonló párbeszéd, melyek az utóbbi három évben újra megélnék, és a könyv minden elvi és gyakorlati jellemzőjét aktívan formálták. A megélnék párbeszéd intenzitása miatt még más kedvenc témáink, mint a mérnöki alkotás, a szépnem, a zene és a világ nevetnivaló volta is ideiglenesen háttérbe szorultak.

Az írások fázisát megelőző előmunkálatokban váratlanul gazdag segítséget kaptam négy, Izraelben élő régi könyves szakembertől (fele zsidó, a másik fele e nélkül izraeli hazafi), akik szinte érthetetlen szeretettel ápolják itt a magyar szót, a magyar irodalmat és könyvet: haifai gzs barátnőm (teljes neve nélkül kérte), Markovits Mária, Egervári Vera és Kádár Elza. Közeli családomból András és Zsuzsa segítettek különösen, a lelki, szellemi támogatáson és ostromozáson túl források megszerzésével és átolvasásával, magyarországi kapcsolatokkal. Auschwitzot megjárt, Budapesten élő, mosolygós Marika unokatestvérem 89. születésnapja alkalmából jóváhagyta a vállalkozást, és előreivő tanácsokat adott, Tomi bátyám pedig idevonatkozó viccekkel is emelte a munkamorált, márpedig könyvünk témájának igen jól tesz, ha időnként nevetéssel könnyítünk rajta.

A könyvbe írásra felkért személyek, mind elfoglalt és saját terveiken dolgozó emberek, javarészt jó szívvel elfogadták a felkérést – és biztosan nem a be sem ígért honoráriumért. De még a nemleges válaszokat is mindig jókívánságok kísérték. Szinte kifejezhetetlen a résztvevőknek járó köszönet. A könyv több mint huszonöt kortárs szerzőjének mindegyike tisztán ügyszeretetből járult hozzá munkájával a könyv megszületéséhez.

A szakmai szerkesztést, a könyv kéziratának gondozását, végső formába rendezését a Noran Libro Kiadó végezte, Kőrössi P. Józseffel és Márkus Józseffel az élen, legyőzve, sőt, előnyé fordítva az alulírott szerkesztő távol éléséből és némi megszállottságából fakadó problémákat. A munka megkezdése előtt Kocsis András Sándor vezérigazgató volt az, aki első ránézésre nemcsak felismerte a téma és kézirat erényeit, hanem vállalta is a kiadás kockázatát.

És még hányan és hányan segítettek a könyv születésében, a kiadás gondozásában! Köszönet mindenkinek!

Még valami fontos. Azok közé a szerencsés magyar zsidó emberek közé tartozom, akinek mindkét elhurcolt szülője visszajött: édesanyám, szül. Neumann Izabella, Auschwitzból, apám, Sándor, munkaszolgálatból a keleti fronton. Sőt, még ennél is szerencsésebb vagyok: mindazok után, amit átéltek, ez a két remek ember soha nem tanította gyermekeit gyűlöletre se német, se magyar ellen. De tanította őket az élet szeretetére, emberszeretetre, Magyarországra is. Ezért végezetül a Jóistennek és rég elhunyt szüleimnek mondok köszönetet azért, hogy a gondolat felvetődése óta mindmáig hiszek abban, hogy ennek a könyvnek lehet és lesz pozitív hatása.

Mózes Endre

I. KÖNYV:

A MAGYAR FILOSZEMITIZMUS MÚLTJÁBÓL

1. fejezet:

Epizódok a magyarországi filoszemitizmus történetéből

2. fejezet:

Korábbi szépirodalmi és más írások a filoszemitizmus köréből

3. fejezet:

Embermentés, zsidómentés